

ROZHĽADY

MILO URBAN AKO NOVINÁR V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ A JEHO NÁRODNO-SOCIÁLNA METAMORFÓZA

TAMARA JANECOVÁ

JANECOVÁ, Tamara. Milo Urban as a journalist in the interwar period and his national-social metamorphosis. *Historický časopis*, 2025, 73, 2, pp. 377-403, Bratislava.

The study presents a critical look at Milo Urban's journalistic texts published between 1921 and 1939. The aim was to evaluate the thematic content of Urban's articles, ideological attitudes, as well as stylistic specifics and contemporary metaphors. The source base of the research consisted of 208 newspaper articles by Milo Urban, the majority of which were published in the daily *Slovák*, where Urban worked as an editor. In the context of Urban's later work at the daily *Gardista* (1940–1945), an examination of his earlier journalistic activities allows for the completion of the picture of this writer and intellectual in Slovak history.

In the 1920s, Urban's newspaper articles focused on the reflection of social themes; in the 1930s, Urban's journalistic language gradually changed with the radicalisation of society. He increasingly railed against the concept of Czechoslovakism, which he identified as the key source of the Slovaks' national and social problems. He defined himself negatively towards capitalism, he felt that the social policy of democracy had failed and that the state was incapable of solving its internal problems with this political system. Urban was not a member of the HSES (Hlinka's Slovak People's Party) or the Hlinka Guard, but his articles show that he identified to a large extent with the People's Party's political programme and his articles co-created a power discourse that petrified the ideology of nationalism in Slovakia. In this light, his later ascension to the post of editor-in-chief of *Gardista* appears to be a gradual development rather than a decisive change of ideological course.

The study also includes a critical look at Urban's 1930 trial in the article *Beware of the sabre!*

Keywords: Milo Urban. Journalism. Daily *Slovák*. *Beware of sabres!*

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.2.7>

Úvod

Milo Urban, jeden najvýznamnejších slovenských spisovateľov 20. storočia, autor dnes už kánonického románu slovenskej literatúry *Živý bič* (1927) či novely *Za vyšným mlynom* (1926), sa do kultúrnych dejín nezapísal len ako výnimočne

talentovaný prozaik. Pracoval ako novinár viac ako dvadsať rokov, s krátkymi prestávkami od roku 1921 až po rok 1945, a významným spôsobom sa podieľal na dobových spoločensko-politických diskusiách v slovenskej tlači. Nepôsobil totiž v periférnych časopisoch určených pre úzky kruh čitateľov, ale v periodikách politických strán, predovšetkým v ľudáckom denníku Slováč. Jedným dychom treba dodať, že nepatril k typickým politickým aktivistom – sám členom politickej strany nikdy nebol. V čase svojho verejného pôsobenia bol predovšetkým kultúrnou osobnosťou, spisovateľom a spoločenským komentátorom.

Najznámejšou kapitolou Urbanovho novinárskeho pôsobenia je necelých päť rokov na poste šéfredaktora *Gardistu*,¹ hlavného denníka HSEŠ (1940 – 1945). Urbanovi túto pozíciu sprostredkoval Alexander Mach, keď ho už predtým úspešne prehovoril na aktívnu participáciu (predniesol hlavný referát) na stretnutí kultúrnych pracovníkov v Tatranskej Lomnici (august 1940), kde sa prijal tzv. Lomnický manifest. Signatári (medzi nimi aj Urban) v ňom žiadali dôsledné uplatnenie zásad slovenského národného socializmu v slovenskom školstve a kultúre. Tento akt bol dôležitý aj preto, že „*vládne politické kruhy, ako je to obvyklé hlavne v totalitných systémoch, chceli do svojich služieb postaviť aj kultúrne elity štátu*“² – režim ich používal na demonštráciu svojej legitimacy a prestíže. Milo Urban medzi takúto kultúrnu elitu rozhodne patril. To si v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane dobre uvedomovali, ako sa píše aj v jednom z úvodníkov *Gardistu*, „*Milo Urban je osobnosť, ktorej slovo v našom národnom živote zaváži viac, než by mohli zavážiť rezolúcie, vyhlásenia akýchkoľvek ctihodných politických i nepolitických zborov.*“³

V porovnaní s obdobím v *Gardistovi* je Urbanovo novinárske pôsobenie v 20. a 30. rokoch minulého storočia menej prebádané: táto etapa autorovho pôsobenia sa zvykne obmedzovať na konštatovanie všeobecných faktov, no absentuje komplexnejší pohľad na Urbanov kariérny a názorový vývoj, ktorý predchádzal vedeniu *Gardistu*. Istý podiel na tom môžu mať aj v Urbanove pamäti, najmä dielo *Kade-tade po Halinde* (1992), v ktorých autor opakovane bagatelizoval svoje novinárske pôsobenie, dištancoval sa od jeho spoločenského dosahu a tvrdil, že sa novinárčine venoval nedobrovoľne, z existenčných dôvodov a politika ho vlastne nezaujímala.⁴ Aj preto môže neskoršia „*Urbanova národno-sociálna*

1 Tejto problematike sú venované viaceré práce, napríklad: JANEČOVÁ. Milo Urban ako šéfredaktor *Gardistu*. In *Vojenská história*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 145-168; VAŠŠ. Analýza pôsobenia Mila Urbana vo funkcii šéfredaktora *Gardistu* v rokoch 1940 – 1945. In HRUBOŇ, ed. *Slovensko v rokoch neslobody 1938 – 1989 II. Osobnosti známe – neznáme*. Bratislava 2014; KEREČMAN. *Milo Urban. Justícia a advokáti v živote a diele*. Dolný Kubín 2020.

2 KAMENEC. Lomnický manifest z augusta 1940. In *Romboid*, 2012, roč. 47, č. 2, s. 32.

3 *Gardista*, 1941, roč. 3, č. 22, 28. január, s. 1.

4 URBAN. *Kade-tade po Halinde. Neveselé spomienky na veselé roky*. Bratislava 1992, s. 14-15.

metamorfóza, ktorú vari od neho ani nikto nečakal“;⁵ vyvolávať otázky. Odpovede na ne môže čiastočne priniesť kritický pohľad na Urbanove publikované texty v rokoch 1921 – 1939, ktorý je predmetom tejto štúdie. Jej zámerom je zhodnotiť tematický obsah Urbanových článkov, ideové postoje, ako i štylistické špecifiká a dobovú metaforiku. V kontexte Urbanovho neskoršieho pôsobenia v Gardistovi umožní preskúmanie jeho dovtedajšej žurnalistickej činnosti doplniť obraz tohto spisovateľa a intelektuála v slovenských dejinách.

Pramennú bázu výskumu tvorilo 208 novinových článkov Mila Urbana uverejňovaných v rokoch 1921 – 1939. Podkladom pre vytvorenie zoznamu skúmaných textov bola personálna bibliografia Mila Urbana vypracovaná Martou Mikitovou.⁶ Z 208 analyzovaných textov bolo 180 článkov uvedených Mikitovou v kategórii kultúrno-spoločenská a politická publicistika, zvyšných 28 článkov patrí do literárnej publicistiky (konkrétne v kategórii s názvom „iné“).

Pre doplnenie celkového kontextu v krátkosti zhrniem najpodstatnejšie body Urbanovej biografie, ktoré predchádzali jeho nástupu do novín. Narodil sa 24. augusta 1904 na Orave v hájovni pod Babou horou za obcou Rabčice. Jeho otec bol hájnikom Oravského panstva. Ľudovú školu navštevoval v Zázrivej a Oravskej Polhore, v roku 1915 sa zapísal do nižšieho gymnázia v Trstenej. Počas prázdnin pásol kravy, pretože bol čoraz väčší nedostatok pastierov a paholkov – muži bojovali na fronte, mnohí padli alebo sa vracali s poškodeným zdravím, neschopní pracovať. Zhoršovala sa aj zásobovacia situácia, obyvateľov trápil nedostatok potravín. Urban sa neskôr vo svojich publicistických článkoch často odvolával na svoj sociálny pôvod, z neho pramenila jeho solidarita s vidieckym prostredím a s ekonomicky slabšou spoločenskou vrstvou. Ako uvádza historička Vlasta Jaksicsová, korene Urbanovej novinárskej i neskoršej politickej angažovanosti „treba hľadať aj v sociálno-rodinnom zázemí chudobnej hornej Oravy“.⁷

Roku 1919, ako pätnásťročný chlapec, nastúpil do piatej triedy (kvinty) novootvoreného slovenského gymnázia v Ružomberku. Prichádzalo do úvahy aj gymnázium v Dolnom Kubíne, no podľa Pareničku o voľbe školy v Ružomberku rozhodla povesť Dolného Kubína ako „luteránskeho“⁸ mesta. Ružomberok sa stal pre ďalší Urbanov život kľúčovým. Nie tak ani pre získané vzdelanie. Obdobie Urbanovho ružomerského štúdia zahŕňa iba necelé dva roky, pričom do piatej triedy nastúpil dvakrát a nedokončil ju. Dôležité boli kontakty, ktoré tu získal, a možno povedať, že pre jeho ďalšie pôsobenie boli ur-

5 JAKSICSOVÁ. *Čas Herodes alebo šťastný vek? Spor o modernitu v slovenskej spoločnosti a kultúre*. Bratislava 2020, s. 302.

6 MIKITOVÁ. *Milo Urban: Personálna bibliografia*. Martin 1994.

7 JAKSICSOVÁ, *Čas Herodes alebo šťastný vek?*, s. 300.

8 PARENIČKA. Milo Urban ako redaktor a novinár. In PARENIČKA a ZÁŇ, eds. *Rodom a srdcom z Oravy*. Dolný Kubín 2011, s. 158.

čujúce. Na ružomerskom gymnáziu v roku Urbanovho zápisu (1919) študovalo 402 žiakov⁹ a fungoval tu aj samovzdelávací krúžok, ktorého stretnutia sa uskutočňovali raz do týždňa. V porovnaní s domácim prostredím v hájovni alebo so Zázrivou, Polhorou či Trstenou získal v Ružomberku oveľa väčší prístup ku knihám. Inšpiratívne ho ovplyvnili študenti vyšších ročníkov gymnázia zúčastňujúci sa samovzdelávacieho krúžku, predovšetkým Karol Sidor a Augustín Način-Borin, redaktori časopisu Vatra, neskorší kolegovia v denníku Slováč. Vo Vatre Urban publikoval svoje prvé literárne texty. V januári roku 1920 sa stala tragédia, ktorá významne ovplyvnila Urbanov život. Jeho šesťdesiatročný otec, tesne pred odchodom do penzie, sa vracal z Okresného súdu v Námestove, kde ako hájnik vypovedal na súdnom pojednávaní ako svedok v prípade nedovoleného klčovania lesov obyvateľmi počas prevratu. Domov sa spolu s manželkou a švagrom viezli na voze, išli už potme. Na Orave bol práve vtedy na január netypický odmák a horský potôčik Vonžovec sa rozvodnil tak prudko, že na jednom úseku cesty silný vodný prúd strhol a prevrátil voz – Urbanova matka a strýko z neho stihli vyskočiť, no Urbanov otec zahynul. Rodina sa dostala do náročnej situácie nielen po psychickej stránke, ale i materiálnej – stratili živiťľa rodiny a aj strechu nad hlavou, pretože na hájovňu, teda služobný dom, stratili nárok. Urban v tomto čase vymeškal v škole tri mesiace a nešiel ani na záverečné skúšky. S týmto obdobím sa spájajú jeho publikačné začiatky. Písanie bolo pre neho istou formou úniku od ťaživej rodinnej situácie, okrem toho si mohol prilepiť aspoň symbolickými honorármi. V marci roku 1920 vyšla vo Vatre jeho prvá poviedka *Ej ten tanec*. O dva mesiace v máji 1920 mu vychádza prvý text v denníku Slováč, tlačovom orgáne Slovenskej ľudovej strany (neskôr Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, HSLS), ku ktorému sa bude viazať väčšina jeho novinárskej kariéry. Časopis *Slovák* založil Andrej Hlinka 16. januára 1919, spočiatku vychádzal ako týždenník a v roku 1920 sa stal denníkom. Karol Sidor, ktorý bol riadnym členom redakcie od mája 1920,¹⁰ zaintervenoval u šéfredaktora Ignáca Grebáča-Orlova¹¹

9 Návšteva ministra Houdeka v ružomerskom gymnáziu. In *Slovenské hlasy*, roč. 1, 1919, 12. október, č. 29, s. 3.

10 KÁZMEROVÁ a KATUNINEC. *Dilemy Karola Sidora*. Bratislava 2006, s. 41.

11 Ignác Grebáč-Orlov (1888 – 1957), politicky i umelecky aktívny katolícky kňaz. Pochádzal z Námestova, v období Rakúsko-Uhorska sa politicky orientoval na katolícke krídlo slovenského národného hnutia, za čo ho perzekvovali štátne i cirkevné authority. Roku 1918 bol spoluzakladateľom SES a figuroval v jej predsedníctve. V novej republike sa Grebáčovi nepodarilo presadiť, ako by chcel. Jadrom silného odporu bola systémová zmena spoločenského postavenia cirkvi v novom štáte. V rokoch 1919 – 1921, 1922 – 1923 bol hlavným redaktorom týždenníka *Slovák*, 1919 – 1921 denníka *Slovák*. V rokoch 1922 – 1935 bol poslancom Národného zhromaždenia. VALENTOVIČ, Štefan, ed. *Slovenský biografický slovník: (od roku 833- do roku 1990)*. 2. zv., E-J. Martin 1987, s. 217.

v prospech Urbana vzhľadom na jeho materiálne polozenie, a tak sa v apríli 1921 Urban zamestnal v denníku ako pomocný redaktor. Mal vtedy 16 rokov. O štyri roky neskôr nastúpil do nového denníka Slovenský národ, ktorého vznik sa spájal s krízou v ľudáckom tábore v súvislosti s prvou kauzou Vojtecha Tuku. Periodikum Slovenský národ viedol Jur Koza-Matejov¹² patriaci k staršej ľudáckej generácii kritizujúcej pozície, ktoré Vojtech Tuka získal v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. O pár dní na vznik tohto nového denníka negatívne zareagoval predseda Ľudovej strany Andrej Hlinka a obvinil vedúceho redaktora Slovenského národa zo zrady. Medzi redakciami ďalej prebiehala „*permanentná konfrontácia, ktorá mala viditeľne politický rámeč*“.¹³ Od roku 1927 *Slovenský národ* už ďalej nevychádzal a Urban potom v januári 1928 prešiel opäť do redakcie *Slováka*. Na túto pozíciu ho prijímal sám Vojtech Tuka ako šéfredaktor. Na stránkach *Slováka* sa Urban prejavoval intenzívnejšou publicistickou aktivitou, reflektujúc dobové spoločenské problémy. Pracoval v ňom až do svojho nástupu na post šéfredaktora v denníku *Gardista* v roku 1940.

Od sociálnych a národných problémov k národno-sociálnemu riešeniu

Ako je známe, medzivojnové obdobie výrazne poznamenali dve hospodárske krízy: prvá v rokoch 1921 – 1923 a druhá v rokoch 1929 – 1933.¹⁴ Milo Urban reflektoval ich dôsledky pre obyvateľstvo v množstve článkov, v ktorých akcentoval sociálnu nespravodlivosť a nevyváženosť majetkových pomerov obyvateľov, poukazoval na kriminalitu a nízku životnú úroveň. Jedným z jeho prvých článkov kritizujúcich sociálne a ekonomické pomery na Slovensku bol fejtón venovaný nedostatku mliekarní v Bratislave.¹⁵ Poukazoval aj na daňové zaťaženie chudobných krajov¹⁶ a bytovú otázku. Podmienky bývania veľkej časti obyvateľstva boli vskutku kritické, problematickou bola aj ich dostupnosť, na čo

---

12 V periodiku *Slovák* účinkoval najmä ako autor politických úvodníkov. Na protest proti iredentistickým silám okolo Vojtecha Tuku, ktoré spôsobili rozkol v roku 1925, odišiel z redakcie *Slováka* a založil denník *Slovenský národ* (pravdepodobne s podporou vládnych kruhov). V týchto novinách sa usiloval o modernú nadstranícku žurnalistiku, v ktorej väčšinou útočil na Tuku a jeho promaďarskú orientáciu. Jeho pokus o založenie opozičného krídla v HSES sa skončil neúspešne. Ideovo stál na pozíciách autonomizmu v rámci jednotného československého štátu. Pozri: VALENTOVIČ. *Slovenský biografický slovník (od roku 833 – 1990)*, K-L. Martin 1989, s. 218.

13 CSIBA. K čítaniu druhého dielu memoárov Mila Urbana. In *Slovenská literatúra*, 2016, roč. 63, č. 6, s. 475.

14 Podrobne k tejto téme: HALLON, Ľudovít. Príčiny, priebeh a dôsledky štruktúrnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska. In ZEMKO a BYSTRICKÝ, eds. *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava 2004, s. 293-364.

15 URBAN. Bratislavské mliekárne. In *Slovenský národ*, 1925, roč. 1, č. 15, s. 4.

16 -mu. Jaseň. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 218, s. 1-2.

Urban poukazoval v článku *Čo nám chybuje* (1928), keď kritizoval nedostatok nájomného bývania v Bratislave.¹⁷

Štát sa pritom pokúšal vyriešiť bytový deficit, podporoval výstavbu viacerými zákonmi o „stavebnom ruchu“, uplatňovali sa nové metódy v oblasti architektúry, rozvíjal sa funkcionalizmus. Počas tohto procesu dochádzalo k „výraznejšej sociálno-územnej diferenciacii obyvateľstva, pričom jednotlivé lokality obývalo špecifické, sociálne relatívne homogénne mestské spoločenstvo“.¹⁸ Platilo to pre majetné i nemajetné vrstvy. Pokiaľ ide o Bratislavu, kvalifikovaní robotníci bývali v kolóniách na (dnešnej) Miletičovej, Trenčianskej, Kalinčiakovej a Šancovej ulici. Existovali aj tzv. štvrte chudoby s preplnenými pivničnými a provizórnymi obydliami v častiach Zuckermandel, Blumentál, Tehelné pole, Grössling, Petržalka a Dornkappel, ktoré boli aj miestami zvýšenej kriminality.¹⁹ O poslednej spomenutej štvrti napísal Milo Urban dlhší článok *Dornkappel, kolonia opustených ľudí* (1931).²⁰ Išlo o dvojdielnu sociálnu reportáž o katastrofálnych životných podmienkach ľudí žijúcich na dnešnej Trnávke v Bratislave. Neskôr sa k tejto téme vrátil aj vo svojich pamätiach.²¹

Positívne smerovanie bytovej výstavby prerušila ďalšia hospodárska kríza a do konca 30. rokov sa priaznivý vývoj už nepodarilo obnoviť. V tomto období sa zintenzívňovala ľavicová kritika spoločenských pomerov, ktorá „upozorňovala na rozdiely medzi životnými podmienkami najbohatších a sociálne najslabších vrstiev“.²² Urbana táto téma ako novinára i spisovateľa mimoriadne oslovovala. V mnohých jeho textoch sa nachádzajú antikapitalistické invektívy, napríklad aj v článku o jednom z najsledovanejších kriminálnych procesov medzivojnového obdobia²³ s nemeckým masovým vrahom Petrom Kürtenom. Urban písal,

17 URBAN. Čo nám chybuje. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 63, s. 1-2.

18 FALISOVÁ. Sféra sociálnej starostlivosti. In FERENČUHOVÁ; ZEMKO a BARTLOVÁ, eds. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava 2012, s. 123.

19 Tamže.

20 URBAN. Dornkappel, kolonia opustených ľudí. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 274, s. 4; URBAN. Dornkappel, kolonia opustených ľudí. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 275, s. 4.

21 „Najbiednejšie ľudské stvorenie videl som raz pri takejto razii na Dornkappli. Bývalá prostitútko. Sama si naznášala tehly z búračiek, sama ich naukladala len tak akosi bez malty a v dutine, čo takto vznikla, potom aj bývala. Vchádzalo sa ta štvornožky, po bruchu, ako do psej budy. V zadnej časti, kde ste sa už mohli ako tak zdvihnúť, stálo čosi ako oltárik a naňom, sťa nejaká indická bohynja v temravom, priam strašidelnom osvetlení – busta nešťastnej obyvateľky, dielo nejakého slabšieho sochára, akiste milenca, ktorý ju zvečnil na vrchole jej krásy a slávy. Posteľ, to bola jediná hromada handár.“ URBAN, *Kade-tade po Halinde*, s. 253.

22 HABERLANDOVÁ. Bývanie. V centre a na periférii. In SZALAY, ed. *Moderná Bratislava: 1918 – 1939*. Bratislava 2014, s. 107.

23 O procese: ROGULOVÁ. Düsseldorfský krvák. In BYSTRICKÝ a ROGULOVÁ, eds. *Storočie procesov: súdy, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava 2013, s. 93-104.

že „*sme doslovne zamorení kultom zvrátenej pohlavnosti, kultom výstredného obliekania sa a americkej filmovej morálky, ktorá vo svojich dôsledkoch prevádza racionálny chov vrahov*“.²⁴ Západ a kapitalizmus mu splývali s morálnym a etickým s úpadkom („*európske veľmestá, lepšie rečeno pohlavné zaťažená chasa meštiackych labužníkov*“)²⁵. Demonštroval to aj vo fejtóne *Šaša, štvornohý ataman sibírskych stepí, absolvuje bahennú liečbu* (1931).²⁶ Urban opísal, ako redakcia *Slováka* dostala telegram so správou, že gróf Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi²⁷, prezident Paneurópskej únie, prišiel s manželkou do Piešťan a liečebné procedúry má podstúpiť aj jeho sibírsky pes. Urban rozvíja pobúrenú kritiku zástupnou formou: rétoricky sa prihovára psovi Šašovi:

„vy hrdý ataman sibírskych stepí, vy najnovší priekopník paneuropizmu a šťastnejšieho zajtrajšku krízami strhaného ľudstva – spomeňte si na tých našich úbožiacov tu, na tých našich birešov, nádenníkov, kopančiarov [...] umožnite nejakým spôsobom – hoci tou Paneurópou – aby sa i oni mohli do Piešťan dostať“.²⁸

V článku *Neomamonizmom* sa Urban zaoberal témou posadnutosti peniazmi, obohacovania sa na úkor druhých. Mamonizmus spájaný s kapitalizmom podľa neho „*rozkladá spoločnosť a zaviňuje ťažké, skoro neliečiteľné sociálne rany, hroziace azda celkovým rozvratom ľudstva*“.²⁹ Urban ho nazýva chorobou a podľa neho má pôvod v Amerike. Tvrdí, že „*pričinou všetkého zla, všetkých kríz, ktoré nivočia povojnovú Európu, je nemorálny kapitalistický svetový poriadok*“.³⁰ Hovorí o „*ľudskej ziskuchtivosti, ktorá kráča cez mŕtvolý nevedomých ku svojmu cieľu*“.³¹ Kapitalizmus bol totiž v ľudáckej tlači vnímaný ako iniciátor „*rozvodu s idylizovaným stáročným, roľníctvom rámcovaným spôsobom života aj ako nástroj ‚novej aristokracie‘ – nenásytných, materialistických cudzorodých živlov, vyciciavajúcich národ*“.³² Často sa v dobovej tlači nahrádzal aj pojmom

24 URBAN. Závet' düsseldorfského vraha Petra Kürtena. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 96, s. 2.

25 URBAN. Z psychológie plesovej sezóny. In *Slovák*, 1929, roč. 11, č. 23, s. 4

26 URBAN. Šaša, štvornohý ataman sibírskych stepí, absolvuje bahennú liečbu. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 16, s. 4.

27 Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi (1894 – 1972) v roku 1923 predložil víziu zjednotenej Európy v podobe Spojených štátov európskych vo svojej knihe *Pan-Europa*. LUKÁČ. K memorandu Richarda Coudenhove-Kalergiho Freiheit oder Einheit (Sloboda alebo jednota). In *Medzinárodné otázky*, 2003, roč. 12, č. 2, s. 121-123.

28 URBAN. Šaša, štvornohý ataman sibírskych stepí, absolvuje bahennú liečbu. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 16, s. 4.

29 URBAN. Neomamonizmom. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 45, s. 1.

30 URBAN. Povojnová Európa. In *Slovák*, 1930, roč. 12, č. 60, s. 1.

31 URBAN. O čom sa v Orave hovorí? In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 45, s. 4.

32 HRUBOŇ. Politický jazyk Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a jeho premeny. In HRU-

plutokracia, ktorý sa využíval v pejoratívnom význame na označenie vlády osôb s vysokým finančným kapitálom. Pomenúvali nimi „západné demokracie, hlavne Spojené štáty americké, prípadne Spojené kráľovstvo, nezriedka zároveň poukazujúc na vplyv majetných osôb židovského pôvodu na ich politiku“.³³ Prvky (nielen) hospodárskeho antisemitizmu sa nachádzajú aj v niekoľkých Urbanových textoch. Prvý z nich, latentný, je súdnička *Reinitz odsúdený na smrť* (1925).³⁴ Podnetom pre vznik bola správa o odsúdení Žida Jakuba Reinitza. Išlo o dobovo známy kriminálny prípad mnohonásobného lúpežného vraha, podvodníka a priekupníka, vyšetrovaný košickoú a rumunskou políciou.³⁵ Milo Urban v článku venovanému reflexii tohto prípadu prepája informáciu o odsúdení Reinitza s reflexiou stavu spoločnosti. Zárodok podobných zločinov sa má podľa neho hľadať v myslení a duchu doby, posadnutosti peniazmi. Reinitza považuje za chorobný symptóm volajúci „po múdrom lekárovi, ktorý by vykrojil vred duše ľudskej: lekárovi nie tuctovom ale lekárovi so silnou rukou, ktorý zakrojil a vyrezal“.³⁶ Volá preto „po ozdravení podmienok životných, po pevnom základe mravnom, po zdravých tézach a po ľuďoch, ktorí by ich konzekventne, bez váhania uplatňovali“.³⁷

Otvorene antisemitsky ladený článok *Homo studiosus*³⁸ napísal Urban pre *Slovenský denník*. V bibliografii Matice slovenskej sa o tomto článku píše ako o „fejtóne o študentoch“, v skutočnosti ale ide o fejtón namierený proti Židom. Text sa začína autorovou úvahou o latinskom pojme *homo studiosus*. Podľa neho sa nevzťahuje na ľudí študujúcich pre získanie znalostí k výkonu profesie alebo aby uspokojil želanie rodičov. Pojem *homo studiosus* vymedzuje Urban v spojitosti s latinskou taxonómiou živočíšnych druhov a ako príklad tohto typu človeka rozvíja mikropříbeh o postave vytvorenej na základe negatívnych stereotypov o Židoch. Typický *homo studiosus* je podľa neho „slušných telesných rozmerov rozvinutých v rovine vodorovnej [...] z pokolenia Izraelovho, bytom asi v známych čiastkach bratislavského Gheta, o čom by svedčila zanedbaná

BOŇ, ed. *Ludácka čítanka. Sila propagandy, propaganda sily*. Bratislava 2019, s. 17.

33 HRUBOŇ. „Do čerta s demokraciou!“ In HRUBOŇ, ed., *Ludácka čítanka*, s. 71.

34 URBAN. Reinitz odsúdený na smrť. In *Slovenský národ*, 1925, roč. 1, č. 4, s. 4.

35 V období riešenia Reinitzovho prípadu sa formovala koncepcia medzinárodnej policajnej spolupráce – bez pomoci rumunskej a maďarskej polície by prípad nebol vyriešený. Roku 1922 bola založená Medzinárodná komisia kriminálnej polície, predchodca dnešného Interpolu. O prípade bližšie: SLAMENOVÁ. Z pozostalosti generála Gustáva Pongrácza v zbierkach Múzea polície Slovenskej republiky – prípad Jakub Reinitz a spol. In SIVOŠ, ed. *Policajná história I. Zborník z 1. konferencie policajných historikov*. Bratislava 2016, s. 30–41.

36 URBAN. Reinitz odsúdený na smrť. In *Slovenský národ*, 1925, roč. 1, č. 4, s. 4.

37 Tamže, s. 4.

38 URBAN, Milo (J. Rovňan). *Homo studiosus*. In *Slovenský denník*, 1927, roč. 10, č. 281, s. 9.

hygiena jeho ústrojov“.³⁹ Tento muž chodieval do kaviarne Astoria, neohl'aduplne si rozkladá knihy na stôl (čím pozorovateľovi Urbanovi znemožní výhľad na kaviareň), „vidíte, ako sa na tvári ‚homo studiosa‘ pomaly zjavuje nadpozemská sladkosť, ako sa oči perverzne kochajú v labyrinte slov. Pozabudnuvšie sa ústa šušujú nezrozumiteľné pre nás smrteľníkov slová a na tvári pohráva si blažený úsmev [...] presýtený sadlom“.⁴⁰ Židia boli podľa Urbana aj pôvodcami chudoby Oravcov, ktorých jediným bohatstvom je drevo – to však „židáci pobrali“ a Slovákom ostáva iba bieda a hlad („keď zdochneme, z nášeho dreva kdesi zbijú nám stolári truhlu...“).⁴¹

V súdničke *Michalko a spol.* (1928)⁴² sa Urban opäť zaoberal kriminálnym prípadom, tentoraz Slováka, ktorý sa zbavil svojej snúbenice. Urban postupoval induktívne: od tohto konkrétneho prípadu plynulo prešiel k všeobecnej spoločenskej kritike. Reprodukuje mužovu životnú cestu s nápadnou národno-obranou štylizáciou, opisuje, ako sa z jedinca „zo zdravého koreňa, zo zdravej krvi“, odchovaného „zdravými názormi slovenského sedliaka“ stal kriminálnik. Z duševného úpadku daného muža viní spoločnosť, ktorej najvyššou prioritou sú peniaze. Hovorí, že muž a jeho spoluvinníci budú pykať „za dobu, ktorá z nich vychovala vrahov“.⁴³ Podobne viní spoločnosť aj v správe *Smutný chýr* (1928).⁴⁴ Na prípade matky, ktorá predávala na prostitúciu svoje tri maloleté dcéry, kritizuje sociálnu nerovnosť a nespravodlivosť, stavia oproti sebe „velké množstvo bratislavských lumpárni, kde sa ťažké tisíce premrhajú za noc“ a búdy, „kde zima a hlad lomcujú telami“.

Urban kritizoval sociálnu nerovnosť a nespravodlivosť. Poukazoval na jednej strane na chudobu, vyst'ahovalectvo, starostlivosť a na prepych, plesy, luxus na druhej strane: „Verte mi, keď človek vidí ‚ako sa tu rozhadzuje, ako sa tu plytvá a nemilobohu márne chlieb, ktorý tisíce darmo hľadajú – človek má sto chutí niekoho okradnúť, olúpiť ba i zavraždiť.“⁴⁵ Využíval rétorické postupy, anaforu, zvolania, nedopovedania, aby čo najviac emocionálne zapôsobil na čitateľa. Napríklad v tomto článku sa najprv načrtáva typický deň bonvivána, „buržuja“, používa pritom prvú osobu plurálu, zároveň však cítiť autorov ironický odstup (*napapáme sa, v úrade si podriememe*) a pohrdanie. Plynulo rozprávačsky prechádza do adresnejšej druhej osoby množného čísla (*fúra pozvánok vás čaká,*

39 Tamže, s. 9.

40 Tamže, s. 9.

41 URBAN. My a drevo. In *Slovenský denník*, 1928, roč. 11, č. 1, Literárna príloha číslo II, s. 2.

42 URBAN. Michalko a spol. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 102, s. 1.

43 Tamže, s. 1.

44 URBAN. Smutný chýr. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 37, s. 1.

45 URBAN. Z psychológie plesovej sezóny. In *Slovák*, 1929, roč. 11, č. 23, s. 4.

obliekate sa). Výsmešná pozornosť je venovaná vymenúvaniu podrobnostiam garderóby bonvivána (*manžety, gombičky, golier, cylinder*) a pokrmmom (*vienskú rezu, hus, kompót, tokajské, šampanské*). Expresívnym kontrastom voči týmto pasážam o živote v prebytku je obraz zobrajúcich detí, ktoré prídu do kaviarne prosiť o almužnu: „*Ruky zkrhnuté, tvár červená od zimy a z nohavičiek, z hodných strapatých dier, ako strašné ľudské okále čuhajú nahé, expresívne kolienka.*“⁴⁶ Mikroanalýza Urbanovho textu na tomto mieste slúži aj ako demonštrácia Urbanovho žurnalistického naturelu – je evidentné, že pri písaní s cieľom ovplyvniť a presvedčiť čitateľov využíval široký diapazón štylistických postupov. Tak v umeleckej literatúre, ako aj v novinových článkoch je badateľná energickosť jeho písania, expresívny štýl, ktorý je účinný najmä vo vplyve na emocionálnej rovine percepcie.

Nepomer medzi ekonomickými podmienkami robotníckej a roľníckej vrstvy v porovnaní so strednou a vyššou triedou Urban zobrazoval vo svojich novinárskych článkoch, ale aj v umeleckej tvorbe, najmä v románe *Hmly na úsvite* (1930). Za hlavného vinníka všeobecného úpadku a biedy explicitne označil kapitalizmus, ktorý sa „*diametrálne rozchádzal so zásadami ľudskosti*“.⁴⁷ Odpor voči kapitalizmu zblízuje Urbana s ideami ľavicového názorového spektra. Zároveň však treba dodať, že nemilosrdná kritika dôsledkov kapitalistického vývoja, ako uvádza Lipták, zaznievala u nás aj z radov konzervatívnej pravice, zároveň akcent na dynamickosti a potreby zmien je jedným zo základných znakov pravicového radikalizmu, napríklad fašizmu.⁴⁸ Na prelome 20. a 30. rokov sa však Urban neprikláňal jednoznačne ani k jednému z pólův politického spektra.

Urbanova argumentačná stratégia v publicistike mala často podobný *modus operandi* – na základe vybranej životnej látky (bez ohľadu na to, či „exkluzívnej“ ako v prípade spomínaného vraha, alebo zo sféry každodennosti) rozvíjal myšlienky smerom k zovšeobecňujúcemu presahu o nejakom konkrétnom sociálnom alebo politickom probléme. Ilustráciou tohto postupu je aj jeho článok Veľký pôst⁴⁹ spočiatku rozvíjaný ako úvaha o nábožensky motivovanom pôste, ale postupne začne v texte prevažovať jeho spoločensko-kritická interpretácia. Pôstom Urban označuje čas, v ktorom vládnu kapitalistickí milionári, kritizuje kolonizátorstvo Západu. Kritika doby nadobúda apokalyptickú víziu:

„*My raz sami seba otrávime, rozbijeme, rozvrátíme. [...] Bude to nutná, zrejma výslednica jedného veku, ktorý musí zhnúť, ktorý musí byť pochovaný hoci v troskách. Bude to smutný deň. Ruky v ňom premenia sa*

46 URBAN. Z psychológie plesovej sezóny. In *Slovák*, 1929, roč. 11, č. 23, s. 4.

47 URBAN. *Hmly na úsvite*. Praha 1930, s. 544.

48 LIPTÁK. *Storočie dlhšie ako sto rokov: o dejinách a historiografii*. Bratislava 1999, s. 236.

49 URBAN. Veľký Pôst. In *Slovák*, 1929, roč. 11, č. 52, s. 9.

*v uzol, v knutu. Živé sa zatne do živého. Plamene s plameňmi sa spoja, aby stvorili požiar, požiar svetový, peklo.*⁵⁰

Pointou článku je vízia veľkej sociálnej revolúcie – tá patrila medzi leitmotívy Urbanovej publicistiky aj literárnej tvorby. Často bola stvárnená uvedenou metaforou veľkého požiaru, z popolu ktorého povstane „nový svet“. Myšlienky zrútenia starého „chorého“ sveta a vzniku nového, spravodlivejšieho sa pridŕžoval v priebehu desaťročí a zobrazil ju aj ako umelec – v románe *Hmly na úsvite* (1930)⁵¹ použil obraz bieleho koňa:

*„Ide a kadiaľ prejde, brázda sa tiahne a z brázdy rastie obilie. Ide i zašliape tu kvietok, tu trávu, tam chrústa, tam zas hniezdo iných chrobákov – drobných životov – ale jednako nestane sa nič. Kadiaľ prejde, rastie a narastie viac i lepšie, než predtým rástlo. Rastie ďalej i silnejšie, hoci rastie z prevrátenej zeme [...] tu zašliape, tam zašliape, tu človeka, tam národ, tu ľudí, tam štáty. Také zašliapnutie, to my nazývame vojnou alebo revolúciou [...] pohnojí, pripraví pôdu, aby bolo z čoho ďalej a lepšie rásť.“*⁵²

Túto ideu prezentoval neskôr verejnosti aj ako šéfredaktor *Gardistu*, keď čitateľom vysvetľoval zmysel (druhej) svetovej vojny v úvodníkoch – predmetom tejto štúdie síce nie sú články z obdobia vojny, no touto krátkou odbočkou chcem ukázať kontinuity Urbanových úvah o veľkej zmene a tvorbe nového sveta: kým v medzivojnovom období boli jeho úvahy politicky vágne a obrazné, za slovenského štátu nadobudli konkrétny politický obsah: „*Aj táto vojna je jednou z mnohých foriem utrpenia,*“⁵³ vysvetľoval Urban čitateľom, no označil ju za nevyhnutné zlo, ktoré priniesie lepší svet: „*Po utrpení, znášanom statočne za pravdu a spravodlivosť, musí prísť vzkriesenie, obnova, aj keby ono ako dlho trvalo.*“⁵⁴ Vojnu interpretoval ako nevyhnutný proces očisty: „*dnes, ako v obrovskom požiarí, zhára všetka horľavina, všetko to nezdravé, čo nedorozumenie medzi národmi stvorilo.*“⁵⁵

Naspäť k Urbanovej publicistike – treba povedať, že prvá Československá republika priniesla na jednej strane pre Slovákov markantný posun či už v oblasti kultúry, vzdelanosti, rozvoja priemyslu i vedy, neraz sa dnes stáva objektom idea-

50 Tamže, s. 9.

51 Interpretáciu románu v kontexte s literárnym agrarizmom (pojem Romana Holeca) pozri v: JANECOVÁ. Prvky literárneho agrarizmu a utopizmu v románe Míla Urbana *Hmly na úsvite*. In *Slovenská literatúra*, 2024, roč. 71, č. 5, s. 524-542.

52 URBAN, *Hmly na úsvite*, s. 13-14.

53 URBAN. Smysel utrpenia. In *Gardista*, roč. 6, č. 83, 12. 4. 1944, s. 1.

54 Tamže.

55 URBAN. Svätodušné svetlo. In *Gardista*, roč. 6, č. 121, 28. 5. 1944, s. 1.

lizácie, na druhej strane však, ako už bolo povedané, v dôsledku dvoch hospodárskych kríz a komplikovanej vnútornej i zahraničnopolitickej situácie nebola núdza o rozsiahle spoločenské problémy ako nezamestnanosť, chudoba, bytová otázka, vysťahovalectvo. Urban vo svojich článkoch energicky poukazoval na tieto problémy a zdokonaľoval sa v písaní fejtónov a reportáží. V tomto období nepresadzoval riešenie týchto problémov prostredníctvom konkrétnej ideológie. Postupne mu však kríza hospodárska čoraz viac splyvala s krízou politickou a v jeho písaní vidno pomerne výrazný posun v priebehu 30. rokov. Po vojne sa v súdnom procese snažil bagatelizovať dosah svojich novinových aktivít: „*Ako redaktor usiloval som sa sledovať len kultúrne a sociálne otázky, a to bez ohľadu na politické záujmy strany, ktorej orgán ma zamestnával.*“⁵⁶ Je to pravda len čiastočne – na počiatku svojej novinárskej kariéry sa naozaj venoval skôr abstraktnejšiemu uchopeniu problémov, postupne ich však konkretizoval na politickej úrovni. Komentoval to aj novinár a politik Karol Hušek⁵⁷ vo fejtóne, kde kritizoval, ako sa k politickým otázkam verejne vyjadrujú kultúrne osobnosti a Mila Urbana spomína ako prvého.⁵⁸

V 30. rokoch Urban v článkoch čoraz viac zdôrazňuje slovenský aspekt, slovenskú otázku, hovorí o slovenskej veci, národnom bytí, ktoré je z jeho pohľadu v kríze: „*Slovenský život je rozkydaný, rozbitý; niet svetla, niet nádeje nikde a tú hroznú tmu ešte najbolestnejšie znáša slovenský ľud.*“⁵⁹ Vyzýva k zjednoteniu Slovákov, pretože „*len spoločne, v jednotnom slovenskom fronte možno vybojovať to, čo Slovensko a Slováci potrebujú*“.⁶⁰ Súvisí to s celkovou atmosférou 30. rokov, pre ktoré bolo príznačné vyhrocovanie česko-slovenských vzťahov v politike. V máji 1930 predložila Hlinkova slovenská ľudová strana druhý návrh autonómie. Autorom návrhu bol Karol Mederly a v porovnaní s predchádzajúcimi návrhmi⁶¹ bol najumiernenejší. Predpokladal rozšírenie ústavou zaručenej

56 Štátny archív Bratislava, fond Okresný ľudový súd v Bratislave, Tľud 184/47, zápisnica z 31. 3. 1947. Podobne vo svojich spomienkach: „*V politike už od roku 1931 bolo rušno, dozrievali chyby takzvaných centralistov a voda tiekla na ľudácky mlyn. Politickí redaktori ma podchvilou obmedzovali, vytlačali svojim ‚dôležitejším‘ materiálom, takže som sa niekedy vôbec nedostal k slovu.*“ URBAN, *Kade-tade po Halinde*, s. 302.

57 Karol Hušek (1891 Ružomberok – 1972 Bratislava). Šéfredaktor *Slovenského denníka*, agrárnik.

58 Halef (HUŠEK, Karol). Z politickej galérie. In *Slovenský denník*, 1934, roč. 17, č. 263, s. 2.

59 URBAN. Prázdninová povinnosť slovenskej inteligencie. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 155, s. 1.

60 Tamže, s. 1.

61 V lete roku 1921 sa v tlači objavili tri návrhy zákona o autonómii, ktoré nezávisle od seba vypracovali: Ferdinand Juriga, Ľudovít Labay a Vojtech Tuka. Najradikálnejší i formálne najprepracovanejší bol Tukov návrh, ktorý predpokladal vytvorenie konfederácie dvoch samostatných štátov. RYCHLÍK. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*.

autonómie Podkarpatskej Rusi aj na Slovensko. Vo vládnej politike však nebola vôľa urobiť nejaké zásadnejšie právne zmeny, čo je možné vysvetliť vzostupom zahraničných i vnútorných politických komplikácií, najmä príchodom nacistov k moci a vzostupom politických aktivít tri a pol miliónovej nemeckej menšiny v ČSR. No ako uvádza Ivan Kamenec, „*menej pochopiteľná je už tvrdohlavá neochota uznať existenciu samobytnosti slovenského národa, čo skutočne poškodzovalo stabilitu štátu a radikalizovalo postoje slovenských autonomistických politikov*“.⁶² Vyostrovanie česko-slovenských vzťahov v politickej sfére malo svoj pendant aj v kultúrnej sfére a účastníkom dobových diskusií k tomuto problému bol aj Milo Urban. Možno spomenúť viacero ideových okruhov týchto debát: zameranie umeleckej tvorby vo svetle dobových problémov, úloha slovenského spisovateľa, vzťah slovenských elít k ľudu. Stručne sa k nim vyjadrím.

V 30. rokoch Urban vo svojich článkoch horlivo propagoval účelovosť literatúry a kritizoval tvorbu, ktorej chýbal spoločenský presah. Dostal sa pritom do konfliktu s Emilom Boleslavom Lukáčom brániacim autonómnosť umeleckej tvorby. „Kameňom úrazu“ bola koncepcia „umenia pre umenie“. Urban to odmietal, podľa neho „*slovenská literatúra nemala by pestovať literárny luxus, to, čo sa úradne i poloúradne zovie umením pre umenie. Našu literatúru nesmieme ponížiť na hračku, na krátenie dlhých chvíľ unudených paničiek a ušňukaných domácich slečiniiek, na uspávajúci prostriedok nespavosťou trpiacich mešťanov*“.⁶³ Za správnu cestu v umeleckej tvorbe považoval „*hľadanie tej intímnej struny nášho bytia, nazval by som to akýmsi eticko-sociálnym zvukom, ktorý prítlumene, ticho znie už od nepamäti. Upozorňujem len na slovenské piesne. Či sú už z národnostného alebo ľubostného obsahu, všetky temer sú sociálne podfarbené*“. Úlohou slovenskej literatúry má byť zapojenie sociálneho citu „*do svetového denia, do veľkého budovania nového veku, ktorý otvára brány a ktorý iste pôjde v znamení sociálnych zmien*“.⁶⁴ Oblúkom sa tu teda vraciame k už spomínanej idei „nového sveta“, ktorého príchod Urban očakával, privolával a nazdával sa, že aj spisovatelia by mali svojím dielom prispieť k jeho príchodu. Východiskom mal byť onen „sociálny cit“ – za týmto obrazným pomenovaním možno vytušiť predstavu o svete, v ktorom by absentovala nerovnosť medzi ľuďmi, bieda a vykorisťovanie. Túto víziu neformovala konkrétna politická koncepcia, na základe ktorej by ju bolo možné realizovať, no mala svoju národno-mytologizujúcu postać:

Praha 2012, s. 110-112.

62 KAMENEC. *Tragédia politika, kňaza a človeka: (Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947)*. Bratislava 2013, s. 66.

63 URBAN. Úloha mladej slovenskej literatúry. In *Slovák*, 1930, roč. 12, č. 31, 7. februára, s. 6.

64 Tamže.

„Naša cesta, vyplývajúca zo základov našej duše, ktorá prešla celým peklom otroctva svojho veku a jeho farizejskej kultúry, ktorá celé tisícročie stenala v pazúroch dejín, písaných derešmi, hajdúšskymi palicami, fičiacimi vo vzduchu a krvou našich otcov, nalievajúcou dlhé pruhy na želiarskych telách – je taká jasná a taká zrejmalá, každým vzdychnutím a každou slzou našich matiek, rodivších len panských otrokov – taká odôvodnená, že sa sama od seba zapojí do svetového denia, do veľkého budovania nového veku a ktorý iste pôjde v znamení sociálnych zmien. V týchto sociálnych zmenách, v tomto riešení sociálnych problémov, ktoré dnes otriasajú celým svetom, je naša zaslúžená a biedou vykúpená lepšia budúcnosť.“⁶⁵

Vrátim sa ešte k téme polemiky „umenie pre umenie“. Urbanove postoje sa tu prekrývajú s avantgardným odmietaním „samoúčelnosti“ literatúry. Konceptiu estetickéj samobytnosti umenia usúvzťažňoval s vyššími spoločenskými triedami, „buržoáziou“, voči ktorej sa z rôznych pozícií vymedzoval: „Tzv. *artizmus*, umenie čiste len pre umenie, stvoril si hmotný blahobyť, prebytok, trieda, ktorá nemala inej roboty, len obklopoval sa prepychom. Slovensko nemalo týchto predpokladov umenia pre umenie a ani ich nemá.“⁶⁶ Úlohou spisovateľa podľa Urbana už nemôže byť „len napísať a vydať knihu“, ale musí „dať celej svojej tvorbe základný smer; účel, či už funkciu, postaviť ju, aby som to tak povedal, do akýchsi služieb“.⁶⁷ S týmto postojom koreloval aj Urbanov názor na postavenie slovenského spisovateľa, ktorý podľa neho „nemá sedieť len za písacím strojom a písať – ako sa to v istých kruhoch z pochopiteľných dôvodov rado zdôrazňuje – ale aj činne má zasahovať do verejného života“.⁶⁸

Na Urbanove úvahy o úlohe spisovateľa v citovanom článku pregnantne zareagoval Josef Dvořák v *Robotníckych novinách* a poukázal na Urbanov posun smerom k nacionalizmu: „Už to, aký dôraz je na výraz slovenský [spisovateľ – pozn. T. J.], je nápadné. Vidieť, že sa stiahol na užšiu plochu, že sa lokalizuje a viac ako o poslanie ľudské, ktoré predtým vyzdvihoval, mu ide o poslanie národné. Čiže: vplával do vôd nacionalizmu.“⁶⁹

Urban tvrdil, že literatúra sa v jeho čase už nemá hodnotiť podľa formy, ale výhradne podľa obsahu a účelu. Na tieto Urbanove úvahy pomerne vecne zare-

65 URBAN. Žijeme stokilometrové životné tempo, ale odrazu tohoto života niet v slovenskej poprevratovej literatúre. In *Slovák*, 1930, 13. júla, s. 4.

66 URBAN. Naším artistom E. B. Lukáčovi et comp II. In *Slovák*, 1930, roč. 12, 20. november, č. 263, s. 4.

67 URBAN. Naším artistom E. B. Lukáčovi et comp. In *Slovák*, 1930, roč. 12, 19. november, č. 262, s. 4.

68 URBAN. Slovenský spisovateľ dnes. In *Elán*, 1933, roč. 4, č. 3, s. 3.

69 Jdv. (Josef Dvořák). Glajchšaltovanie literatúry. In *Robotnícke noviny*, 1933, roč. 30, č. 274, 5. december, s. 5.

agoval literárny vedec a kritik Andrej Kostolný, ktorý jednak poukázal na prehistóriu takéhoto utilitárneho prístupu k literatúre v slovenskej histórii („*Volakedy sa hovorilo o národne-buditeľskej funkcii, dnes sa tomu dáva nový obsah – prežívame časy spoločenských zmien, volá sa tedy po funkcii sociálnej*“),⁷⁰ a zároveň veľmi priliehavo komentoval Urbanovo tvrdenie o nepodstatnosti umeleckej formy. Kostolný poukázal na fakt, že v rozpore s Urbanovými vyhláseniami jeho vlastná literárna tvorba priamo popiera onú druhoradosť literárnej formy: „*Ako utilitaristovi Urbanovi je umelecká výrazová stránka vedľajšia. Na myslí má jedine obsah. Poznamenajme však hneď, že takto uvažuje Urban len teoreticky, lebo v literárnej praxi výrazová stránka nie mu je vedľajšia.*“⁷¹

Stručne sa zastavím pri „prípade Vajanský“, teda dobovej polemike o interpretácii miesta Svetozára Hurbana Vajanského v slovenských dejinách. V septembri roku 1933 pod patronátom Akademického senátu Univerzity Komenského bola v Bratislave odhalená pamätná tabuľa Vajanskému a slávnostný prejav pri tejto príležitosti predniesol minister školstva a osvety Ivan Dérer. Ten uznal, že „*hoci sloboda naša vydobytá a vybudovaná bola na odlišných základoch, ako boli koncepcie Vajanského, predsa jeho meno navždy spojené ostane s veľkou priekopníckou prácou, vykonanou celým jeho životným dielom pre budúci náš štát československý*“.⁷²

Vo svojej reči Dérer zareagoval aj na negatívny postoj časti Slovákov voči československej myšlienke, pričom konkrétne odkazoval na Urbanov článok v denníku *Slovák*.⁷³ Na tento slávnostný prejav potom Urban prudko zareagoval o deň neskôr: vyčítal Dérerovi, že sa k Vajanskému ako významnej osobnosti slovenského národného života verejne predtým nehlásil: „*Toto sme počuli včera verejne, ale žiaľbohu, počuli sme to z Vášho kresla prvý raz! Nemôžete sa teda diviť, keď si myslíme, že nás alebo klamete, alebo nebohého baťka Vajanského ťaháte za vlasy tam, kam on nikdy nepatril.*“⁷⁴

Medzi ľudákmi a zástancami myšlienky čechoslovakizmu boli zásadné názorové rozdiely, antipatie i vzájomná nedôvera. Na tomto mieste si dovoľm krátku odbočku k Urbanovmu súdному procesu z roku 1930, ktorý sa týkal jeho článku *Pozor na šable!* (1929). Táto udalosť je všeobecne známa. Proces spomína vo

70 KOSTOLNÝ. Frajerky, svetabôle, historický román a artizmus na indexi. In *Politika*, 1930, roč. 1, č. 13, 1. august, s. 155.

71 Tamže, s. 156.

72 Odhalenie pamätnej dosky Hurbana Vajanského. In *Slovenský denník*, 1933, roč. XVI., č. 205, 9. september, s. 2.

73 URBAN. Hovorme otvorene a jasno. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 198, s. 1.

74 URBAN, Milo. Zrada na Vajanskom? Na okraj reči p. min. dr. Déreera, povedanej pri odhalení pamätnej dosky Svetozárovi Hurbani Vajanskému. In *Slovák*, 1933, roč. 15, 10. septembra, č. 204, s. 2.

svojej monografii o Urbanovi Peter Kerecman⁷⁵ a cituje pritom rozsiahle pasáže zo spisu,⁷⁶ vďaka ktorým má čitateľ možnosť nazrieť do autentického materiálu, no chýba tu autorovo priblíženie širšieho kontextu, v ktorom sa udalosť odohrala. Pavol Parenička tiež spomína proces a kontext komentuje, no jeho interpretácia je zas hodnotovo zafarbená: „*sebamenšia kritika politických pomerov mala za následok súdne pokračovanie a tejto tortúre sa nevyhol ani Milo Urban, aj jeho novinársku činnosť sa režimisti pokúsili kriminalizovať*“.⁷⁷

V historiografii sa ďalej zvykne používať stručné vyjadrenie, že išlo o žalobu „*za pacifisticky ladený článok*“.⁷⁸ Podobnými slovami to pre verejnosť komentoval Laco Novomeský v článku *Autor Živého biče žalovaný pro antimilitaristickou propagandu*,⁷⁹ čo implicitne môže vytvárať skratku: (militantný?) režim ČSR trestal novinárov za pacifistické články. Podobne komentuje prípad Róbert Letz: „*Za protimilitaristické poslanstvo článku Pozor na šable sa dostal pred súd.*“⁸⁰

Pohľad na proces môžu navyše skresľovať aj Urbanove pamäti. Cituje ich v úvode kapitoly o procese aj Kerecman, no kriticky nekonfrontuje slová, akými Urban opísal prehistóriu procesu: „*Článok bol veľmi konfúzny, nemal hlavy ani päty, ale naši vtedajší vojenský páni sa chytili naň a štátne zastupiteľstvo v Bratislave podalo na mňa žalobu pre urážku armády.*“⁸¹ To však nie je pravda.

Dňa 27. júna 1929 vyšiel Urbanov článok a o pár dní na to, 3. júla, napísal zemský vojenský veliteľ v Bratislave generál František Škvor prokurátorovi žiadosť o trestné stíhanie zodpovedného redaktora denníka *Slovák* Jozefa Siváka „*pro přečin a zločin podle § 15:1 3 zákona na ochranu republiky, a to na základě výroků obsažených v zmíněném článku*“.⁸² Nešlo teda o „urážku armády“, ani protimilitaristické poslanstvo článku nedostalo Urbana pred súd, ale o podozrenie z verejného podnecovania k nenarukovaniu, resp. k zbehnutiu v prípade narukovania. Jozef Sivák predtým nahradil na poste šéfredaktora *Slováka* Vojtecha

75 KEREKMAN. *Milo Urban. Justícia a advokáti v živote a diele*. Dolný Kubín 2020.

76 ŠA Bratislava, fond Krajský súd v Bratislave, TL 209/29.

77 PARENIČKA. Milo Urban ako redaktor a novinár. In *Biografické štúdie* 22. Martin 1995, s. 136.

78 JAKSICOVÁ. Básnik a spisovateľ v tenkej koži novinára. Miesto Ladislava Novomeského, Tida J. Gašpara a Mila Urbana v intelektuálnom živote Slovenska prvej polovice 20. storočia. In HANULA a DUCHOŇOVÁ, eds. *Človek modernej doby*. Bratislava, pozn. Pod čiarou č. 43, s. 286.

79 NOVOMESKÝ. Autor Živého biče žalovaný pro antimilitaristickou propagandu. In *Tvorba*, 1930, roč. 5, č. 8, 27. februára, s. 114.

80 LETZ. Milo Urban verus moc. In LETZ, ed. *Slováci vo víre tridsiatych rokov. Druhé desaťročie Československej republiky*. Bratislava 2014, s. 168.

81 URBAN, *Kade-tade po Halinde*, s. 263-264. Podľa KEREKMAN. *Milo Urban. Justícia a advokáti v živote a diele*, s. 41.

82 ŠA Bratislava, fond Krajský súd v Bratislave, TL 209/29, č.j. 83 206.

Tuku – v danom roku totiž prebiehal známy proces s Tukom pre jeho teóriu o *vacuum iuris*. V júni 1928 vystúpil v snemovni proti Tukovi Ivan Dérer: citoval pasáže z jeho *Rodobraneckého katechizmu* a dokazoval, že Tuka vyzýval k neposlušnosti voči úradom a k vzbure proti štátnej moci.⁸³ Možno preto rozumiť obavám, ktoré vyvolával „Tukov tábor“, ku ktorému sa rátal aj Urban ako redaktor jeho denníka.

Jozef Sivák vypovedal, že článok *Pozor na šable!* napísal Milo Urban a dal ho tlače bez jeho vedomia. Kľúčovými boli tieto Urbanove slová v článku:

„Človek prenikol k vyšším etickým hodnotám, ako je vlastenecká smrť v zákopoch: dostal sa ďalej, hlbšie. Pochopil konečne, že oveľa čestnejšie, krajšie, morálnejšie je zomrieť so slučkou okolo krku na vrbe ako zbeh, dezertér, než ako mäsiar, v zúrivej zakáľačke svojich spolublížnych.“⁸⁴

Krajský súd Urbana napokon oslobodil spod obžaloby, pretože neboli vyčerpané znaky skutkovej podstaty zločinu podľa §15 č. 4 na ochranu republiky – článok ako celok nenavádzal občanov, aby v konkrétnom prípade nekonali vojenskú službu a aby neplnili v prípade mobilizácie svoje povinnosti, ale vo všeobecnosti kritizoval propagátorov vojnových konfliktov a poukazoval na ich nebezpečenstvo.⁸⁵ V procese Urbana obhajoval Vladimír Clementis.

V tomto období mal Urban k davistom blízko. Napospol kladne prijali jeho román *Živý bič* (1927), ľudovú vzburu v závere diela považovali za signál svetonázorovej blízkosti autora. Napokon aj v spomínanom článku *Pozor na šable!* staval Urban svoj protivojnový étos na solidarite s pracujúcou triedou:

„Treba si uvedomiť fakt, že roľník a robotník – teda triedy, ktoré sa kedysi k týmto účelom [t. j. vojnovým, militantným – pozn. T. J.] používali – už nie sú bezduchým tvorom, ktorý by sa dal hocijakou frázičkou zmotat'. Má už svoju hlavu a za svoje záujmy chce žiť a nie zomierať. Legendy o hrdinoch, ktorí padajú za vlasť s frázovitými výkrikmi na ústach, dnes chváľbohu už vybledli a nikoho nelákajú.“⁸⁶

Okrem *Živého biča* aj Urbanov tematický repertoár v publicistických článkoch 20. rokov, dôraz na sociálne otázky, obhajoba chudobných vrstiev a kritika kapitalizmu, mu získali u davistov sympatie, predpokladali v ňom svetonázorového spojenca. Aj preto Novomeský českým čitateľom vysvetľoval: „*Podi-*

83 RYCHLÍK. *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Vyšehrad 2012, s. 122.

84 URBAN. *Pozor na šable!* In *Slovák*, 1929, roč. XI, č. 144a, 27. júna, s. 2 (celé 1-2).

85 ŠA Bratislava, fond Krajský súd v Bratislave, TL 209/29, spis o trestnej veci „Slovák“ č. 144a zo 27. 6. 1929, zločin výzvy k trestným činom.

86 URBAN, *Pozor na šable!*, s. 2.

*vuhodnou shodou okolností – jež je i v těch idylických poměrech slovenských řádným »nedorozuměním« – Milko Urban je redaktorem katolického, konservativního a vlasteneckého »Slováka«.*⁸⁷

Istý obrat vo vzťahoch nastal po publikácii Urbanovho druhého románu *Hmly na úsvite* (1930). Do roka po uverejnení románu sa v tlači objavilo, na dnešné pomery až neuveriteľných, 30 ohlasov, pričom hneď v tom istom roku zareagovali naň najvýznamnejší literárni kritici ako Ján Igor Hamaliar, Andrej Mráz, Dobroslav Chrobák a ďalší.⁸⁸ Aj to je svedectvo o tom, aký bol už Milo Urban, v tom čase 26-ročný, významný spisovateľ, aké mal už vtedy meno. Z davistov reagovali na *Hmly na úsvite* Vladimír Clementis a Daniel Okáli, pričom obaja neskrývali hlboké sklamanie. Urban v diele totiž odmietal akékoľvek politické programy a kritický bol aj voči komunistom, ktorí údajne „*hovoria len o Rusku, zvelebujú bolševizmus, hrajú sa na akési buňky, nadávajú, štvú*“⁸⁹ a ich ideológia je skôr „*hluchý príznak [...] iné svety, iné ideály, živené ľuďmi, ktorých odchovavla periféria, továrne a železný rev strojov*“.⁹⁰ Od komunistického presvedčenia sa odvráti napokon aj románový protagonista po svojom mystickom zážitku, keď sa mu prihovori Ježiš Kristus. Vladimír Clementis vyčítal Urbanovi naivitu, nedotiahnutosť myšlienok⁹¹ a podľa Okáliho opustil Urban pôdu skutočnosti a vybral sa „*do džunglí náboženských, okultistických, černokňazníckych fantazmagórií*“.⁹² V priebehu 30. rokov už začínalo byť zrejmé, že Urbanovo pôsobenie na poste redaktora katolíckeho, konzervatívneho a vlasteneckého *Slováka* nebolo, ako písal Novomeský, „nedorozumením“ či „podivuhodnou zhodou okolností“. Práve naopak; bolo skôr logickým vyústením konštelácie Urbanovej životnej cesty, svetonázorového vývinu a vplyvu kruhov, v akých sa od začiatku svojej kariéry pohyboval.

Roku 1932 prebehol spor o nové pravidlá slovenského pravopisu. Kodifikáciu spisovnej slovenčiny v tomto období určovali dve divergentné tendencie: prvou bola oficiálna štátna politika o dvoch variantoch spoločného československého jazyka, druhá bola pokračovaním martinského úzu. K *Pravidlám slovenského pravopisu* z roku 1931 zaujala kladný postoj len časť slovenskej inteligencie, najväčšie výhrady vyvolala snaha vnášať do kodifikácie prvky českej morfo-

87 NOVOMESKÝ. Autor Živého biče žalován pro antimitaristickou propagandu, s. 114.

88 Ako uvádza Martin Makara, „jednou z najdiskutovanejších otázok v reflexii bola jeho ideologická tendencia“ (s. 7). K polemike o románe pozri: MAKARA. Premenné faktory literárnokritického hodnotenia (na príkladoch vybraných literárnokritických polemík tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia). In *Slovenská literatúra*, 2025, roč. 72, č. 1, s. 1-18.

89 URBAN. *Hmly na úsvite*. Praha 1930, s. 399.

90 URBAN, *Hmly na úsvite*, s. 449.

91 CLEMENTIS. Hmlistý komunizmus v Hmlách na úsvite. In *DAV*, 1931, roč. 4, č. 3, s. 7.

92 OKÁLI. Milko Urban – umelec. In *Národní osvobození*, príloha Slovenských hlasov, 1930, roč. 7, č. 250, 11. 9., s. 7.

lógie a lexiky. Spor vyvrcholil 12. mája 1932 na valnom zhromaždení Matice slovenskej ich definitívnym odmietnutím.⁹³ Urban to identifikuje ako jednu z kľúčových udalostí, ktorá zapôsobila ako katalyzátor posilňovania slovenského povedomia Slovákov a rozprúdenie národného života. Písal o prudko rastúcom počte členov Matice slovenskej: „za 14 rokov ledva prekročil číslo 6000, po 12. máji 1932, sotva za tri roky, vzrástol temer o celých 17.000“.⁹⁴ Uvádza to aj v texte o výstave matičnej práce usporiadanej miestnym odborom Matice slovenskej v Bratislave – v poprevratovom období počet členov stúpala, v 1927 klesol a veľký posun nahor sa odohral v rokoch 1932 a 1933. Roku 1934, píše Urban, mala Matica 26 424 členov.⁹⁵ Aj inde: „Nebyť napr. 12. mája, Matica slovenská dnes sotva by mala 30.000 členov.“⁹⁶ Boj o slovenčinu bol podľa neho „najpovedomejší, najdôslednejší a najpozitívnejší zápas našich dejín, zápas, v ktorom sme kus po kuse získavali nové priestory. Tu žiarila naša veľká viera najjasnejšie, tu prinášal slovenský strom najkrajšie ovocie“.⁹⁷ Využíva metaforiku boja: nepriatelia, teda „nežičlivci slovenského slova“, ktorí vyvíjajú rozkladnú prácu, „chceli podlomiť životaschopnosť slovenčiny a uskutočniť svoj dávny zámer – syntetické splynutie slovenčiny s češtinou“,⁹⁸ no po 12. máji 1932 nastal prelom, „stroskotal i tento zákerný útok“ a zmizlo všetko „nezdravé a neschopné života“.⁹⁹

V tomto roku došlo aj k spojeniu HSĽS a Slovenskej národnej strany (SNS) do Autonomistického bloku, čo Urban víta v texte o protislovenskej kultúrnej a hospodárskej politike a nepriateľskom čechoslovakizme („od škôl počnúc až po celú českú a tzv. československú tlač potláčalo a rozbíjalo sa národné povedomie slovenské“). Vyzdvihuje úlohu HSĽS a SNS – „Dnes tieto dve strany treba považovať za pohyb, za vôľu národa [...] osud Slovenska je dnes v ich rukách.“¹⁰⁰

V článku *Hovorme otvorene a jasno* (1933) reaguje na udalosti nitrianskych slávností z roku 1933. Hovorí o prebúdžajúcom sa kolektívnom živote Slovákov, bez ktorého „samobytného slovenského života nikdy nebude“. Prejavuje protičeský (protičeskoslovenský) postoj, akcentuje slovenskosť. Slováci si podľa neho musia uvedomiť, či chcú „samobytný národný život slovenský so všetkými jeho patričnosťami, alebo nedôstojné okúňanie sa podradnej, vetve' nejestvu-

93 Pozri: ŽIGO. Medzivojnové obdobie. In KRAJČOVIČ a ŽIGO. *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava 2002, s. 216-220.

94 URBAN. Na margo „matičných dní“. In *Slovák*, 1935, roč. 17, č. 224, s. 1.

95 URBAN. Po výstave matičnej práce v Bratislave. In *Slovák*, 1935, roč. 17, č. 235, s. 5.

96 URBAN. Cieľ a zmysel našich zápasov. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 12, s. 13.

97 URBAN. Kral'uj, naša vymodlená... In *Slovák*, 1938, roč. 20, s. 1.

98 Tamže, s. 1.

99 Tamže, s. 1.

100 URBAN. Slovensko musí byť slovenské! In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 201, s. 1.

júceho národa, hovoriacej nárečím a postavenej pod kuratelou“ a ak si Slováci nevyberú prvú cestu, radí im: „potom radšej českú reč i čo s ňou súvisí – úplný český život“.¹⁰¹

Róbert Arpáš uvádza, že pohľad na Pribinove slávnosti sa často obmedzuje len na jeden deň, jedno podujatie vedúce k politickému škandálu, ktorý zvýšil domáce napätie. Pri komplexnom pohľade išlo o snahu dôstojne osláviť historický odkaz po cirkevnej, kultúrnej a politickej stránke a práve posledná z uvedených sa stala problematickým bodom:

„Ľudáci sa pokúsili privlastniť si pribinovský odkaz a interpretovať ho ako súčasť permanentného slovenského úsilia o samosprávu. Identifikáciou slovenského autonomizmu s pribinovskou tradíciou úspešne konkurovali vládou presadzovanej veľkomoravskej tradícii ako národného mýtu ‚československého‘.“¹⁰²

Na jeseň 1933 prišiel zákaz verejne predávať *Slováka* a dvoch ľudáckych periodík *Slovenská pravda* a *Slovák týždenník*, čo Urban kritizoval rovnako ako cenzúru a zákaz zhromažďovania HSLŠ.¹⁰³

Pražská vláda trvala na štátnom a národnom unitarizme. V decembri 1933 Edvard Beneš opakoval argumenty v prospech čechoslovakizmu, myšlienku autonómie Slovenska považoval za nebezpečnú pre jednotu štátu a podľa Deáka nechota prívržencov jednotného československého národa bránila reálne hodnotiť situáciu v štáte a jej dôsledkom bolo narastanie radikalizmu v slovenskom autonomistickom hnutí.¹⁰⁴ Ako uvádza Hruboň, slovenskí nacionalisti vnímali čechoslovakizmus ako negáciu slovenských národných práv. Vnímali ho v metaforickej rovine ako opozičný ideový prúd, ktorý reprezentoval kultúrne hodnoty „pražského režimu“ spojené s voľnomyšlienkarstvom, sekularizmom, liberalizmom a husitskými tradíciami.¹⁰⁵ Protičeské postoje prezentoval v tomto období aj Urban. Česi podľa neho so „svojím snobizmom a kultúrirégerským povýšenectvom“¹⁰⁶ po prevrate „politicky tak i kultúrne doslovne viseli na západe [...] nekriticky prijímali všetko, čo sa na západe zrodilo [...] v nekritickom zvelebovaní západu a jeho hesiel videli svoje kultúrne poslanie“¹⁰⁷ zatiaľ čo Slováci

101 URBAN. Hovorme otvorene a jasno. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 198, s. 1.

102 ARPÁŠ. Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In *Historický časopis*, roč. 65, 2017, č. 4, s. 673.

103 URBAN. Ešte cenzúra. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 199, s. 3.

104 DEÁK. Miesto Slovenska v československom štáte v rokoch 1918 – 1938 z medzinárodného hľadiska. In ZEMKO a BYSTRICKÝ, eds. *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*, s. 30.

105 HRUBOŇ. Slovenský fašizmus. In HRUBOŇ, ed. *Fašizmus náš slovenský. Korene, podoby a reflexie fašizmu na Slovensku (1919 – 1945)*. Bratislava 2021, s. 25.

106 URBAN. Do nového života na kultúrnom poli. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 236, s. 7.

107 Tamže, s. 7.

sa nedali „pomyliť tými Sirénami západu“.¹⁰⁸ K Prahe podľa Urbana inklinujú maloverní ľudia¹⁰⁹ a slovenský ľud treba vytrhnúť „z pazúrov neslovenských politických strán“.¹¹⁰

V dňoch 30. mája – 1. júna 1936 sa konal Kongres slovenských spisovateľov. Inšpiráciou preň bol medzinárodný kongres spisovateľov roku 1935 v Paríži, pre ľavicovo orientovaných autorov zjazd sovietskych spisovateľov v Moskve roku 1934.¹¹¹ Zúčastnilo sa na ňom 200 spisovateľov, kultúrnych a vedeckých pracovníkov.

Bola prijatá aj rezolúcia,¹¹² v ktorej sa autori hlásili k ideálom ľudstva, obrane slobody, k priateľstvu s českými spisovateľmi. Končila slovami: „včleňujeme slovenský národ do svetového kultúrneho a spoločenského dejstvom, a staviame ho na stranu kultúrnej pokročilosti veľkých národov“. Ako zaujímavosť uvádzam komentár Tida Jozefa Gašpara z jeho pamätí, kde opisuje okolnosti vzniku rezolúcie:

„Rezolúciu zjazdu slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach sme koncipovali traja: Vlado Clementis, Milo Urban a moja maličkosť. Najprv sme to chystali ako svoju separátnu rezolúciu. No nakoniec sa veci zbehli tak, že ju s malým doplnkom všetci podpísali. [...] Debatovali sme traja vo zvláštnej miestnosti a z dohodnutého spísali sme rezolúciu. Pravda, tam, kde sme zdôraznili, že duchovné snahy Slovenska len v súzvuku s duchovným prúdom veľkých celkov sa môžu víťazne rozvíjať, tam sme si každý mysleli svoje. Clementis celkom iste myslel na sovietske duchovné žiarenie, ktoré sa ako červená hviezda v červených lúčoch vznieslo nad svetom. No ja a Milo Urban sme mysleli iné.“¹¹³

V lete 1936 po neúspešných rokovaníach o opätovnom vstupe HSLS do vlády sa vnútorná polarizácia na Slovensku ešte viac prehĺbila.¹¹⁴ Obrat v politickom jazyku HSLS v tomto období posúval stranu k nepísanému politicko-kultúrnemu manifestu kreatívnej deštrukcie typickej pre fašistické hnutia – verili, že nový poriadok možno nastoliť jedine porážkou temných, rozkladných síl, ktoré stelesňovali nepriatelia ľudí (židobolševici, slobodomurári atď.).¹¹⁵ V ľudáckom

108 Tamže, s. 7.

109 URBAN, Ciel' a zmysel našich zápasov, s. 13.

110 URBAN, Prázdninová povinnosť slovenskej inteligencie, s. 1.

111 LETZ, Prvý kongres slovenských spisovateľov. In LETZ, ed. *Slováci vo víre tridsiatych rokov. Druhé desaťročie Československej republiky*. Bratislava 2014, s. 183.

112 Jej text aj s uvedenými podpismi autorov pozri v: LETZ, Prvý kongres slovenských spisovateľov, s. 183-184.

113 GAŠPAR, *Pamäti 2*. Bratislava 2004, s. 58.

114 KAMENEC, *Tragédia politika, kňaza a človeka: (Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947)*, s. 70.

115 HRUBOŇ, Slovenský fašizmus, s. 76.

diskurze sa intenzifikuje mýtus zakliatej krajiny („*mŕtve slovenské jazero*“,¹¹⁶ „*slovenská zem bola vysušená*“¹¹⁷), pred ktorou stojí vízia očisty a obrody národa. Tento mýtus bol kľúčovým pre radikálnych nacionalistov¹¹⁸ a Urban si v 30. rokoch postupne osvojil metaforiku, ktorá bola blízka európskym fašistickým hnutiam. V jeho článkoch sa objavujú pojmy ako národný organizmus,^{119 120 121} písal o nepriateľovi, využíval pojmy ako ideové epidémie, tvrdil, že si Slováci musia dávať pozor, aby sa „*neinfikovali ničím, čo by mohlo podlomiť naše zdravé sily*“.¹²² Hovoril o potrebe slovenskej národnej jednoty, napríklad v článku *Jeden Boh, jeden národ, jedna strana: Hlinkova slovenská ľudová strana*.¹²³ Toto slovné spojenie použil na 7. zjazde HSLS v Piešťanoch v septembri 1936 Jozef Tiso. Heslo *Jeden národ, jedna strana, jeden vodca* je, samozrejme, súčasťou politického jazyka inšpirovaného národnosocialistickým *Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer*.

Keď bola po Žilinských rokovaniach 5. – 6. októbra 1938 vyhlásená autonómia Slovenska, Urban ju privítal. Podľa neho s autonómiou padlo „*nezdravé tuteurstvo, ktoré podväzovalo naše sily a nedalo nám uplatniť sa tak, ako by si to náš národný život bol žiadal*“.¹²⁴ Ideu čechoslovakizmu považoval za natoľko škodlivú, že ju označil za „*široko osnovaný, rafinovaný odnárodňovací proces, na ktorý Slováci mali doplatiť svojou národnou existenciou*“ a Slováci mohli byť „*d'alej, oveľa d'alej, keby nám bratia Česi neboli robili prekážky, keby boli pochopili dejinnú nevyhnutnosť nášho osobitného poslania pod Tatrami a keby miesto neplodných sporov boli nám pomáhali*“.¹²⁵ Vznik Slovenského štátu bol pre Urbana vyvrcholením a naplnením vôle Slovákov „*po samostatnom národnom i štátnom živote*“.¹²⁶

Záver

To, aký má novinárska práca vplyv na spoločnosť, si Urban dobre uvedomoval – hoci neskôr, po vojne, ako už bolo spomenuté, váhu svojich publicistic-

116 URBAN. Andrej Hlinka ako kultúrny dejateľ. In *Slovák*, 1938, roč. 20, s. 7.

117 Tamže, s. 7.

118 HRUBOŇ, Slovenský fašizmus, 2021, s. 27.

119 URBAN, Na margo „*matičných dní*“, s. 1.

120 URBAN, Andrej Hlinka ako kultúrny dejateľ, s. 7.

121 URBAN. A teraz ďalej! In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 253, s. 1.

122 URBAN. Do nového života na kultúrnom poli. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 236, s. 7.

123 URBAN. Jeden Boh, jeden národ, jedna strana: Hlinkova slovenská ľudová strana. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 256, s. 1.

124 URBAN, A teraz ďalej!, s. 1.

125 URBAN. Na dobrej ceste. O našom pomere k Čechom. In *Elán*, 1938, roč. IX, č. 4, s. 2.

126 URBAN. Pred voľbou prvého prezidenta. In *Slovák*, 1939, roč. 21, č. 238, 15. 10., s. 1.

kých článkov zľahčoval. Porovnajme to s jeho slovami, keď v úvodníku *Po roku* zhodnocoval svoje ročné účinkovanie na poste šéfredaktora, resp. rok existencie *Gardistu* ako denníka. Urban v ňom napísal, že *Gardista* je

„fermentom, čo v tej našej slovenskej mútňave vyvolal očistný proces, spopularizovali sme nové, nepopulárne myšlienky, ukazovali sme novú, rovnú cestu a napokon sme stvorili tlak, bez ktorého by sa mnohé veci boli ťažko uskutočňovali. Ved’ spomeňme si, ako sa u nás pred rokom hľadalo na národný socializmus a na ľudí, ktorí sa k nemu hlásili... S posmechom, ba neraz aj s opovržením. Dnes? Tento úsmev zmizol, alebo aspoň skl’avel. Podobne je to aj s norimberskými zákonmi, resp. so Židovským kódexom, ktorý sme nedávno zaviedli. Dnes ho máme, ale – kto by si bol u nás pred rokom trúfal túto vec bez patričnej prípravy presadiť?“¹²⁷

Práve ona „patričná príprava“ spoločnosti je tým, na čom sa novinári politických strán aktívne zúčastňovali. To, či boli alebo neboli členmi politickej strany, je v tomto prípade vedľajší fakt.

Urban sa v 20. rokoch vo svojich článkoch neprejavoval nijako radikálne, orientoval sa prevažne na reflexiu sociálnych tém, písal reportáže, fejtóny a glosy. V niektorých jeho textoch sa objavovali prvky antisemitizmu, programovo sa však nezameriaval na protižidovskú propagandu. V 30. rokoch sa postupne s radikalizáciou spoločnosti menil aj Urbanov novinársky jazyk. Čoraz viac sa vyhraňoval voči koncepcii čechoslovakizmu, ktorú identifikoval ako kľúčový zdroj slovenských (sociálnych) problémov. Negatívne sa vymedzoval aj voči tomu, čo sa mu s touto koncepciou spájalo, a to sklamanie zo západných hodnôt a kapitalizmu. Javilo sa mu, že sociálna politika demokracie zlyhala a štát s týmto politickým systémom nie je schopný vyriešiť svoje vnútorné problémy. V 30. rokoch bolo v ľudáckych kruhoch badateľné formulovanie „*bytostnej súvislosti medzi riešením základných hospodárskych, resp. politických otázok a riešením slovenskej národnostnej otázky*“¹²⁸ a to platí aj pre Urbanovu publicistiku.

Urban síce nebol členom HSLS ani Hlinkovej gardy (HG), ale jeho články svedčia o tom, že sa do veľkej miery stotožňoval s ľudáckym politickým programom a svojimi článkami spoluvytváral mocenský diskurz, ktorý petrifikoval ideológiu nacionalizmu na Slovensku. V druhej polovici 30. rokov si osvojil vyjadrovanie a slovné výrazy, ktoré jeho jazyk približovali k rétorike používanej v autoritárskych režimoch. Napokon podporil myšlienku stotožnenia slovenskej štátnosti a slovenského národa, ktorej cieľom sa neskôr stala marginalizácia

127 URBAN. *Po roku*. In *Gardista*, 1941, roč. 3, 1. 11., č. 251, s. 1

128 KAMENEC. Kryštalizácia politického života na Slovensku v rokoch 1935 – 1937. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 1, s. 9.

a vyradenie „druhých-iných“ zo spoločnosti. Jeho neskorší nástup na post šéfredaktora *Gardistu* sa v tomto svetle javí skôr ako postupný vývoj než rázna zmena ideového kurzu.

O autorovi/About the author

Mgr. Tamara Janecová, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry

Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Priemyselná 4, 918 43 Trnava

Slovenská republika

e-mail: tamara.janecova@truni.sk

<https://orcid.org/0000-0002-8873-6965>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Štátny archív Bratislava, fond Krajský súd v Bratislave, TL 209/29.

Štátny archív Bratislava, fond Okresný ľudový súd v Bratislave, Tľud 184/47, zápisnica z 31. 3. 1947.

Periodiká / Periodicals

CLEMENTIS, Vladimír. Hmlistý komunizmus v Hmlách na úsvite. In *DAV*, 1931, roč. 4, č. 3, s. 7. *Gardista*, 1941, roč. 3, č. 22, 28. január, s. 1.

Halef (HUŠEK, Karol). Z politickej galérie. In *Slovenský denník*, 1934, roč. 17, č. 263, s. 2.

Jdv. (DVOŘÁK, Josef). Glajchšaltovanie literatúry. In *Robotnícke noviny*, 1933, roč. 30, č. 274, 5. december, s. 5.

KOSTOLNÝ, Andrej. Frajerky, svetabôle, historický román a artizmus na indexi. In *Politika*, 1930, roč. 1, č. 13, 1. august, s. 155 – 156.

Návšteva ministra Houdeka v ružomerskom gymnáziu. In *Slovenské hlasy*, 1919, roč. 1, 12. október, č. 29, s. 3.

NOVOMESKÝ, Laco. Autor Živého biče žalovaný pro antimilitaristickou propagandu. In *Tvorba*, 1930, roč. 5, č. 8, 27. februára, s. 114.

Odhalenie pamätnej dosky Hurbana Vajanského. In *Slovenský denník*, 1933, roč. XVI., č. 205, 9. september, s. 2.

OKÁLI, Daniel. Milko Urban – umelec. In *Národní osvobození*, príloha *Slovenských hlasov*, 1930, roč. 7, č. 250, 11. 9., s. 7.

URBAN, Milo. Andrej Hlinka ako kultúrny dejateľ. In *Slovák*, 1938, roč. 20, s. 7.

URBAN, Milo. A teraz ďalej! In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 253, s. 1.

URBAN, Milo. Bratislavské mliekárne. In *Slovenský národ*, 1925, roč. 1, č. 15, s. 4.

- URBAN, Milo. Cieľ a zmysel našich zápasov. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 12, s. 13.
- URBAN, Milo (-mu). Čo nám chýbuje. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 63, s. 1-2.
- URBAN, Milo. Do nového života na kultúrnom poli. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 236, s. 7.
- URBAN, Milo (-mu). Dornkapel, kolonia opustených ľudí. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 274, s. 4.
- URBAN, Milo (-mu). Dornkapel, kolonia opustených ľudí. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 275, s. 4.
- URBAN, Milo (mu). Ešte cenzúra. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 199, s. 3.
- URBAN, Milo (J. Rovňan). Homo studiosus. In *Slovenský denník*, 1927, roč. 10, č. 281, s. 9.
- URBAN, Milo. Hovoríme otvorene a jasno. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 198, s. 1.
- URBAN, Milo (-mu). Jaseň. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 218, s. 1-2.
- URBAN, Milo. Jeden Boh, jeden národ, jedna strana: Hlinkova slovenská ľudová strana. In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 256, s. 1.
- URBAN, Milo. Kraľuj, naša vymodlená... In *Slovák*, 1938, roč. 20, s. 1.
- URBAN, Milo (-mu). Michalko a spol. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 102, s. 1.
- URBAN, Milo. My a drevo. In *Slovenský denník*, 1928, roč. 11, č. 1, Literárna príloha číslo II, s. 2.
- URBAN, Milo. Na dobrej ceste. O našom pomere k Čechom. In *Elán*, 1938, roč. IX, č. 4, s. 1-2.
- URBAN, Milo (mu). Na margo „matičných dní“. In *Slovák*, 1935, roč. 17, č. 224, s. 1
- URBAN, Milo. Naším artistom E. B. Lukáčovi et comp. In *Slovák*, 1930, roč. 12, 19. november, č. 262, s. 4.
- URBAN, Milo. Naším artistom E. B. Lukáčovi et comp II. In *Slovák*, 1930, roč. 12, 20. november, č. 263, s. 4.
- URBAN, Milo (-mu). Neomamonizmom. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 45, s. 1.
- URBAN, Milo (-mu). O čom sa v Orave hovorí? In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 45, s. 4.
- URBAN, Milo (-mu). Povojnová Európa. In *Slovák*, 1930, roč. 12, č. 60, s. 1.
- URBAN, Milo (-mu). Pozor na šable! In *Slovák*, 1929, roč. XI, č. 144a, 27. júna, s. 1-2.
- URBAN, Milo. Po roku. In *Gardista*, 1941, roč. 3, 1. 11., č. 251, s. 1.
- URBAN, Milo (-mu). Po výstave matičnej práce v Bratislave. In *Slovák*, 1935, roč. 17, č. 235, s. 5.
- URBAN, Milo (-mu). Prázdninová povinnosť slovenskej inteligencie. In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 155, s. 1.
- URBAN, Milo. Pred voľbou prvého prezidenta. In *Slovák*, 1939, roč. 21, č. 238, 15. 10., s. 1.
- URBAN, Milo. Reinitz odsúdený na smrť. In *Slovenský národ*, roč. 1, 1925, č. 4, s. 4.
- URBAN, Milo. Slovensko musí byť slovenské! In *Slovák*, 1933, roč. 15, č. 201, s. 1.
- URBAN, Milo. Slovenský spisovateľ dnes. In *Elán*, 1933, roč. 4, č. 3, s. 1-3.
- URBAN, Milo (-mu). Smutný chýr. In *Slovák*, 1928, roč. 10, č. 37, s. 1.
- URBAN, Milo. Smysel utrpenia. In *Gardista*, roč. 6, č. 83, 12. 4. 1944, s. 1.
- URBAN, Milo. Svätodušné svetlo. In *Gardista*, roč. 6, č. 121, 28. 5. 1944, s. 1.
- URBAN, Milo (-mu). Šaša, štvornohý ataman sibírskych stepí, absolvuje bahennú liečbu. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 16, s. 4.
- URBAN, Milo (-mu). Úloha mladej slovenskej literatúry. In *Slovák*, 1930, roč. 12, č. 31, 7. februára, s. 6.
- URBAN, Milo (-mu). Veľký Pôst. In *Slovák*, 1929, roč. 11, č. 52, s. 9.
- URBAN, Milo (-mu). Záveť düsseldorfského vraha Petra Kürtena. In *Slovák*, 1931, roč. 13, č. 96, s. 2.
- URBAN, Milo (-mu). Z psychológie plesovej sezóny. In *Slovák*, 1929, roč. 11, č. 23, s. 4.
- URBAN, Milo. Zrada na Vajanskom? Na okraj reči p. min. dr. Dérera, povedanej pri odhalení pamätnej dosky Svetozárovi Hurbanovi Vajanskému. In *Slovák*, 1933, roč. 15, 10. septembra, č. 204, s. 2.
- URBAN, Milo. Žijeme stokilometrové životné tempo, ale odrazu tohoto života niet v slovenskej poprevratovej literatúre. In *Slovák*, 1930, 13. júla, s. 4.

Knižné diela / Literary works

- GAŠPAR, Tido Jozef. *Pamäti 2*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004.
- URBAN, Milo. *Hmly na úsvite*. Praha: Družstevní práce, 1930.
- URBAN, Milo. *Kade-tade po Halinde. Neveselé spomienky na veselé roky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1992.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- JAKSICOVÁ, Vlasta. *Čas Herodes alebo šťastný vek? Spor o modernitu v slovenskej spoločnosti a kultúre*. Bratislava: Veda, Historický ústav SAV, 2020.
- KAMENEC, Ivan. *Tragédia politika, kňaza a človeka: (Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947)*. Bratislava: Premedia, 2013.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica a KATUNINEC, Milan. *Dilemy Karola Sidora*. Bratislava: Kalligram, 2006.
- KERECMAN, Peter. *Milo Urban. Justícia a advokáti v živote a diele*. Dolný Kubín: Oravské múzeum Pavla Országha Hviezdoslava; o. z. Oravská muzeálna spoločnosť, 2020.
- LIPTÁK, Ľubomír. *Storočie dlhšie ako sto rokov: o dejinách a historiografii*. Bratislava: Kalligram, 1999.
- MIKITOVÁ, Marta. *Milo Urban: Personálna bibliografia*. Martin: Matica slovenská, 1994.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. stolyti: spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012.
- VALENTOVIČ, Štefan, ed. *Slovenský biografický slovník: (od roku 833 – do roku 1990)*. 2. zv., E.-J. Martin: Matica slovenská, 1987.
- VALENTOVIČ, Štefan. *Slovenský biografický slovník (od roku 833 – 1990)*, K.-L. Martin: Matica slovenská, 1989.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- ARPÁŠ, Róbert. Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In *Historický časopis*, roč. 65, 2017, č. 4, s. 655- 674.
- CSIBA, Karol. K čítaniu druhého dielu memoárov Mila Urbana. In *Slovenská literatúra*, 2016, roč. 63, č. 6, s. 46-478.
- FALISOVÁ, Anna. Sféra sociálnej starostlivosti. In FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan a BARTLOVÁ, Alena, eds. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Veda, 2012, s. 114-125.
- DEÁK, Ladislav. Miesto Slovenska v československom štáte v rokoch 1918 – 1938 z medzinárodného hľadiska. In ZEMKO, Milan a BYSTRICKÝ, Valerián, eds. *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava: Veda, 2004, s. 15-34.
- HABERLANDOVÁ, Katarína. Bývanie. V centre a na periférii. In SZALAY, Peter ed. *Moderná Bratislava: 1918 – 1939*. Bratislava: Marenčin PT, 2014, s. 105-171.
- HALLON, Ľudovít. Príčiny, priebeh a dôsledky štrukturálnych zmien v hospodárstve medzivojnového Slovenska. In ZEMKO, Milan a BYSTRICKÝ, Valerián, eds. *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava: Veda, 2004, s. 293-364.
- RUBOŇ, Anton. „Do čerta s demokraciou!“ In HRUBOŇ, Anton ed. *Ľudácka čítanka. Sila propagandy, propaganda sily*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 65- 86.
- HRUBOŇ, Anton. Politický jazyk Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a jeho premeny. In HRUBOŇ, Anton ed. *Ľudácka čítanka. Sila propagandy, propaganda sily*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 15-24.

- HRUBOŇ, Anton. Slovenský fašizmus. In HRUBOŇ, Anton ed. *Fašizmus náš slovenský. Korene, podoby a reflexie fašizmu na Slovensku (1919 – 1945)*. Bratislava: Premedia, 2021, s. 17-174.
- JAKSICSOVÁ, Vlasta. Básnik a spisovateľ v tenkej koži novinára. Miesto Ladislava Novomeského, Tida J. Gašpara a Mila Urbana v intelektuálnom živote Slovenska prvej polovice 20. storočia. In HANULA, Matej a DUCHOŇOVÁ, Diana, eds. *Človek modernej doby*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, s. 273-288.
- JANECOVÁ, Tamara. Milo Urban ako šéfredaktor Gardistu. In *Vojenská história*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 145-168.
- JANECOVÁ, Tamara. Prvky literárneho agrarizmu a utopizmu v románe Mila Urbana *Hmly na úsvite*. In *Slovenská literatúra*, 2024, roč. 71, č. 5, s. 524-542. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.5.6>.
- KAMENEC, Ivan. Kryštalizácia politického života na Slovensku v rokoch 1935 – 1937. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 1, s. 13-34.
- KAMENEC, Ivan. Lomnický manifest z augusta 1940. In *Romboid*, 2012, roč. 47, č. 2, s. 32-37.
- LETZ, Róbert. Milo Urban verzus moc. In LETZ, Róbert, ed. *Slováci vo víre tridsiatych rokov. Druhé desaťročie Československej republiky*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014, s. 168.
- LETZ, Róbert. Prvý kongres slovenských spisovateľov. In LETZ, Róbert, ed. *Slováci vo víre tridsiatych rokov. Druhé desaťročie Československej republiky*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014, s. 183.
- LUKÁČ, Pavol. K memorandu Richarda Coudenhove-Kalergiho Freiheit oder Einheit (Sloboda alebo jednota). In *Medzinárodné otázky*, 2003, roč. 12, č. 2, s. 121-123.
- MAKARA, Martin. Premenné faktory literárnokritického hodnotenia (na príkladoch vybraných literárnokritických polemík tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia). In *Slovenská literatúra*, 2025, roč. 72, č. 1, s. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2025.72.1.1>.
- PARENIČKA, Pavol. Milo Urban ako redaktor a novinár. In PARENIČKA, Pavol a ZÁŇ, Adam, eds. *Rodom a srdcom z Oravy*. Dolný Kubín: Oravské kultúrne stredisko v Dolnom Kubíne, 2011, s. 158-162.
- PARENIČKA, Pavol. Milo Urban ako redaktor a novinár. In *Biografické štúdie* 22. Martin: Matica slovenská, 1995, s. 132-142.
- ROGULOVÁ, Jaroslava. Düsseldorfský krvák. In BYSTRICKÝ, Valerián a ROGULOVÁ, Jaroslava, eds. *Storočie procesov: súdy, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Veda, 2013, s. 93-104.
- SLAMEŇOVÁ, Zuzana. Z pozostalosti generála Gustáva Pongrácza v zbierkach Múzea polície Slovenskej republiky – prípad Jakub Reinitz a spol. In SIVOŠ, Jerguš, ed. *Policajná história I. Zborník z 1. konferencie policajných historikov*. Bratislava: Hlbiny, 2016, s. 30-41.
- VAŠŠ, Martin. Analýza pôsobenia Mila Urbana vo funkcii šéfredaktora Gardistu v rokoch 1940 – 1945. In HRUBOŇ, Anton, ed. *Slovensko v rokoch neslobody 1938 – 1989 II. Osobnosti známe – neznáme*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2014, s. 35-57.
- ŽIGO, Pavol. Medzivojnové obdobie. In KRAJČOVIČ, Rudolf a ŽIGO, Pavol. *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2002, s. 216-220.